

Näkökulmia nykypäivän Siperiaan

Jussi Konttinen: *Siperia. Suomalaisen perheen ihmeellinen vuosi ikiroudan maassa*. Helsinki: HS-kirjat, 2019. 412 s. ISBN 9789525557985.

Siperia on paikka, josta harva todellisuudessa tietää paljoa, mutta josta jokaisella on ainakin jonkinlainen mielikuva lumen ja jään peittämänä erämaana, jossa kesäisin riehuvat tuhoiset maastopalot. Myös suomalaisille tuttu sanonta ”Siperia opettaa” pitää sisällään ajatuksen epämieluisasta ja karvaasta kokemuksesta. Siperiaan ei lähdetä vapaaehtoisesti oppimaan, vaan sinne joudutaan – paitsi jos sattuu olemaan Helsingin sanomien toimittaja Jussi Konttinen. Siperiaan nuoruudessaan hullaantunut toimittaja päättää nimittäin ottaa mukaan vaimonsa ja kolme lastaan ja muuttaa vuodeksi Siperiaan Sahan tasavaltaan eli Jakutiaan. Perheen Siperian-vuodesta ja Konttisen sen aikana sekä seuraavana vuonna tekemistä matkoista ympäri Siperiaa kehkeytyy helposti lähestyttävä ja omakohtainen katsaus suunnattoman maantieteellisen alueen arkeen ja erityispiirteisiin.

Konttinen aloittaa teoksensa nostamalla esiin Siperiasta kirjoittamiseen liittyvät suurimmat ongelmakohdat, joilta aihetta käsittelevä ei voi välttyä. Ensinnäkin jo itse termi Siperia on häilyvä ja monin eri tavoin määriteltävissä. Lasketaanko Siperiaksi esimerkiksi vain Siperian liittovaltiopiiri vai koko Uralin ja Tyynenmeren välinen Venäjän federaatioon kuuluva alue? Mikäli Siperiaksi luokitellaan koko Uralin takainen Venäjä, kuinka yhdessä teoksessa voidaan mitenkään kattaa kyseisen alueen maantieteellinen, etninen ja kulttuurinen diversiteetti? Konttinen ratkaisee asian nimittämällä Siperiaksi koko Uralin ja Tyynenmeren väliin jäävää aluetta, mutta tunnustaa jo esipuheessa, että teos ei nimestään huolimatta millään kykene kaiken kattavaan kuvaukseen ja joutuu sivuuttamaan suurimmaksi osaksi esimerkiksi elämän Siperian suurkaupungeissa. Toisaalta vaikka Konttinen nostaa esiin Siperian moninaisuuden, ”monet Siperiat” (s.16), näkee hänkin sen kiehtovimpina alueina syrjäseudut, joilla ”sivilisaatio on vasta muotoutumassa” ja ”luonto on ihmistä vahvempi” (s. 20, 21). Myös Sahan tasavalta, josta tulee Konttisten perheen uusi koti, on erityispiirteinen esimerkki Siperian monimuotoisuudesta. Jakutia on nimittäin toinen vain kahdesta Siperian alueesta, jossa

paikallinen kansa on enemmistössä suhteessa venäläisväestöön. Tämä demografinen erityispiirre yhdistettynä alueen suunnattomaan kokoon ja taloudelliseen merkitykseen on mahdollistanut sahan kielen vahvan aseman ja kansallisen identiteetin näkyvän esillä pitämisen.

Vaikka Konttisen teos kuvaa Siperiaa nimenomaan nykypäivästä käsin, on alueen erityispiirteitä mahdotonta ymmärtää vailla tietoa sen historiallisesta taustasta. Konttinen tuokin kiitettävästi esiin kuinka Venäjän Siperian valloitus oli kolonialistinen projekti, jossa suurvalta laajensi hallintoalueitaan muiden väestöryhmien asuttamille alueille keräten paikallisilta Euroopassa himoittuja soopelinnahkoja *jasakkina* eli luontoisverona. Tässä suhteessa Siperian valtaus ei eronnut juurikaan muiden imperiumien siirtomaapolitiikasta – merien ylittämisen sijaan alueiden valtaus ja Venäjän laajentuminen tapahtui vain maateitse. Neuvostoaikana aloitettu ja nykypäivänä jatkuva luonnonvarojen kaivaminen näyttytyykin eräänlaisena Siperian valloituksen jälkeläisenä, vaikka kommunistisen hallinnon piti aluksi lopettaa alueen siirtomaata muistuttava taloudellinen hyödyntäminen. Kolonialistisen historian lisäksi Konttisen kirja tuo esiin Siperialle leimallisen historian yhteiskunnallisesti ei-toivotun aineksen sijoituspaikkana. Jo tsaarin aikaiset karkotuksen Siperiaan tulevat ilmi, mutta varsin ymmärrettävästi Stalinin aikana perustettu vankileirijärjestelmä nousee voimakkaammin esille ja konkretisoituu vankityövoimin rakennettuina jättiurakoina. Konttinen esimerkiksi liftaa vankien rakentamaa Kolyman valtatieta pitkin ja vieraillee pakkotyöläisten pystyttämässä Norilskin teollisuuskaupungissa, jossa hän löytää haastateltavakseen pakkotyöleirillä kaupunkia rakentamassa olleen naisen.

Läpi Konttisen teoksen näkyy jo Siperian Venäjään liittämisen yhteydessä muodostunut jännite suhteessa maan hallinnolliseen keskukseen. Aluetta koskevat päätökset tehdään kaukana Moskovassa vailla kosketusta paikallisten elinolosuhteisiin. Jännitettä lisää Venäjän luonnonvarojen keskittyminen Siperian alueelle ja niiden avulla saatavan taloudellisen hyödyn valuminen Moskovaan. Vaikka alueelta tulee suurin osa Venäjän viennin tärkeimmistä raaka-aineista, se on silti valtionbudjetissa nettosaaja, jonka alueelta löytyy osa Venäjän köyhimmistä

paikkakunnista sekä maan alhaisin eliniänodote. Poliittisen keskuksen ja periferian välinen epäsuhta heijastuu tiukkaan otteeseen, jolla Vladimir Putin on pyrkinyt pitämään maan talouden kannalta merkittävistä alueista kiinni rajoittamalla niiden itsemääräämisoikeutta. Tästä hyvänä esimerkkinä toimii Sahan tasavalta, joka on joutunut Putinin aikana luopumaan luonnonvarojen hyödyntämiseen ja verotukseen liittyvistä etuoikeuksistaan. Lisää itsemääräämisoikeutta kaipaa myös Konttisen haastattelema Jekaterinburgin kaupunginjohtaja. Tämän haastattelusta käy ilmi, että vain 18 prosenttia kaupungin verotuloista jää paikkakunnalle, mikä tekee miljoonakaupungin taloudellisesti riippuvaiseksi Moskovasta.

Vankileirihistorian ja luonnonvarojen lisäksi Konttisen kirjan luvuissa käsitellään myös muita leimallisesti Siperiaan assosioituvia kysymyksiä kuten kylmyyttä, ekologista tilannetta ja alkuperäiskansoja. Vaikka jokaisessa kirjan luvusta paneudutaan aina yhteen, paikoitellen varsin spesifiinkin, teemaan kerrallaan, näkyy luvuissa selkeästi se, kuinka aihepiirit kietoutuvat toisiinsa. Esimerkiksi luvussa ”Öljy” käsitellään öljynporauksen vaikutuksia sekä ympäristöön että alkuperäiskansoille mutta luodaan myös nopea katsaus alueella toimiviin öljy-yhtiöihin. ”Mursu”-luvussa Konttinen puolestaan suuntaa Koillis-Siperiaan maailman suurimmalle mursujen lekottelurannalle. Ilmeikkäiden mursukuvausten lisäksi luvussa sivutaan myös ilmastonmuutoksen, Koillisväylän avautumisen ja öljyn etsinnän vaikutuksia alueen eläimistöön sekä luodaan silmäys Tšukotkan niemimaalla asuvaan alkuperäiskansaansa, tšuktšeihin. Siperiaan ehkä perinteisemmin yhdistettävien kysymysten lisäksi Konttinen omistaa muutaman luvun myös sellaisille ilmiöille ja henkilöille, joista Siperiaan syvällisemmin perehtynyt lukija ei ole välttämättä ollut aikaisemmin tietoinen. Yhdessä luvussa Konttinen vieraillee esimerkiksi Krasnojarskiin perustetussa Vissaronin uskonnollisessa yhteisössä, toisessa hän tutustuu mammutinluiden kaivajiin ja kolmannessa hän tekee visiitin ekologi Sergei Zimovin luokse. Tämän suunnitelmiin kuuluu mammuttiaron palauttamisen Siperiaan täyttämällä alue suurilla kasvinsyöjäeläimillä kuten jakeilla, hevosilla ja poroilla.

Totutusta poikkeavaa näkökulmaa Siperiaan tarjoilevat myös luvut, joissa Konttinen kuvaa perheensä elämää Töhtyrin kylässä. Arkirutiinien kuvaukset kertovat helposti lähestyttävällä tavalla elämästä jakutialaiskylässä ja konkreetisoivat samalla, miten Siperian luonnonolosuhteet vaikuttavat kaikkiin arjen toimiin aina rakentamisesta ja liikkumisesta pukeutumiseen.

Ikiroudan takia Sahan tasavallan kylissä ei ole vesijohtoverkostoa, sillä maan päällä kulkevia eristettyjä vesijohtoja löytyy vain kaupungeista. Näin ollen Konttistenkin perhe saa juomavetensä kylään pari kertaa viikossa ajavasta vesiautosta ja talvella jäästä, jota tuodaan sisään sulamaan lohkar kerrallaan. Myös asuntojen lämmittäminen on oma haasteensa. Konttisen mukaan vain kolmasosa tasavallan taajamista on liitetty kaasuverkkoon. Kaasulämmitys on puuta tai öljyä tehokkaampi, mutta kaasuvoimaloissa ja -putkissa aiheutuvat onnettomuudet saattavat johtaa lämmitystä vaille jääneiden asuntojen evakuointiin talvisaikaan. Kaasuverkon riittämättömyys on johtanut myös hieman yllättävältä tuntuvaan asutopulaan, jonka Konttinen havaitsee etsiesään perheelleen väliaikaista asuntoa: taloja saisi rakennettua helposti kysyjien tarpeisiin, mutta niiden liittäminen kaasuverkkoon on hankalaa.

Konttisen kirjan parhainta antia on kuitenkin se, kuinka teoksessa kuvataan lyhyin huomioin perinteen ja nykyajan saumatonta yhteensulautumista. Töhtyrissä kyläläiset vanhuksia myöten somettavat ahkerasti ja viestivät kylän WhatsApp-ryhmän kautta, Hotu Uolattara -nimellä kulkeva poikayhtye tekee Mark Ronsonin *Uptown Funk* -kappaleesta Jakutian elämää kuvaavan parodiavideon YouTubeen ja kylän alakoulussa opiskelee albiinokuuti Narijana, josta tulee Konttisten vuoden aikana seurattu Instagram-tähti. Tämänkaltaiset kuvaukset murtavat stereotyyppistä mielikuvaa Siperiasta menneisyyteen pysähtyneenä ja kehityksen sivuuttamana syrjäseutuna. Pysähtyneisyyden sijaan Siperiassa asuvat omaksuvat arkeensa sellaisia elementtejä, jotka helpottavat elämää paikallisissa oloissa. Siperian asukkaat hyödyntävät vuosituhansia palvelleita nahkavaatekappaleita, koska ne tarjoavat parhaan suojan kylmyyttä vastaan, mutta esimerkiksi Itä-Siperian evenkit ovat vaihtaneet kodat kamiinatelttoihin jo vuosikymmeniä sitten. Omat lukunsa Konttinen omistaa sellaisille ilmiöille kuin Jakutiassa tehdyille ja parhaimmillaan jopa maailmalle levinneille elokuville, Sahawoodille sekä jakutialaisille startup-yrityksille. Konttinen haastattelee mobiilitaksipalvelu *InDriven* perustanutta Arsen Tomskia, joka on onnistunut lanseeraamaan palvelun Venäjän lisäksi useissa Latinalaisen Amerikan maissa sekä Yhdysvalloissa.

Kaiken kaikkiaan Konttisen teos on monipuolinen ja helppolukuinen katsaus nykypäivän Siperiaan ja elämään siellä. Toisaalta useiden ja ajoittain varsin massiivisten aiheiden käsittely yksissä kansissa johtaa siihen, että aiheisiin poraudutaan harvoin kovinkaan syvällisesti ja

paikoitellen luvut saattavat jäädä muutaman sivun mittaisiksi pintaraapaisuiksi tai jonkin kuriositeetin esittelyksi. Kuitenkin sen minkä teos häviää syvällisyydessään, se voittaa oma-kohtaisuudessaan, värikkäissä paikallisten henkilökuissa ja haastatteluiden kautta avautuvissa keskusteluissa. Kunnanjohtajien, alkuperäiskansojen edustajien, eläintensuojelijoiden ja mam-

mutinluiden etsijöiden haastattelut valottavat Siperian arkea lukuisista eri näkökulmista ja osoittavat myös käytännössä sen, ettei Siperia ole monoliitti, vaan monenlaisista ilmiöistä ja ihmisryhmistä koostuva heterogeeninen kokonaisuus.

Eeva Kuikka

Venälaisterroristien suomalaiset tukijoukot ja kansojen moraalinen vastuu

Erkki Vettenniemi: *Suomi terrorin tukikohtana. Kuinka Lenin tovereineen tuhosi Venäjän suomalaisten suosiollisella avustuksella.* Helsinki: SKS, 2019. 304 s. ISBN: 978-951-858-049-5

YTT, historioitsija ja tietokirjailija Erkki Vettenniemi käsittelee teoksessaan Suomen ja Venäjän yhteisen historian vaiheita 1900-luvun alkuvuosikymmeniltä, esittelee myöhempiä arvioita noista vaiheista sekä antaa lopuksi voimakkaan mutta epäselvästi esitetyn moraalisen tuomion. Teos sivistää ja viihdyttää mutta myös hämmentää lukijaansa. Teoksesta näkyy merkittävä tutkimuksellinen panos aihepiiriin, mutta lopulta on epäselvää, missä määrin tämä SKS:n julkaisema teos täyttää tietokirjan määritelmän. Aiemmissä teoksesta kirjoitetuissa arvioissa (mm. HS 7.11.2019 ja lukuisat blogit) teosta on luonnehdittu pamfletiksi ja villiintyneäksi spekulatioksi, mitkä arviot puoltavat paikkaansa. Esitän tässä oman luentani siitä, mitä Vettenniemi teoksellaan mahdollisesti haluaa sanoa, sekä arvioni siitä, miksi sanoma saattaa jäädä lukijalle sameaksi ja miksi teosta kannattaa pitää pamflettina tietokirjan sijaan.

Vettenniemen monella tapaa ansiokas ja erinomaisen mukaansatempaavasti kirjoitettu teos käsittelee vuosia 1905-08 sekä vuotta 1917 – aikaa, jolloin yhtäältä suomalaisten (porvarillisten) aktivistien ja kulttuurieliitin piireissä ja toisaalta sosialistien parissa tuettiin vahvasti venäläisiä vallankumouksellisia, myös terroristeja. Tsaarinvaltaa vastustaneet vallankumousryhmittymät löysivät Pietarin läheisyydessä olevasta Suomesta moraalista ja konkreettista tukea suunnitelmilleen. Etenkin teema ”Lenin Suomessa” on tunnettu, mutta Vettenniemi laajentaa kuvaa suomalaisten yhteyksistä bolševikkien ohella muihin terroristeihin. Teoksen kiistattomaksi ansioksi voi myös laskea lopun

tiivin katsauksen suomalaisten punapakolaisten ja pietarilaisbolševikkien osuudesta Venäjän sisällissodan aikaisiin väkivaltaisuuksiin.

Tämä käsittely on teoksen näennäinen ydin, mutta teoksen varsinainen motiivi – jonka teoksen alaotsikko paljastaa – on lähtöisin Aleksandr Solženitsynin moraalista näkemyksistä neuvostoajan terrorista ja kansojen syyllisyydestä. Vettenniemen kertoma tarina suomalaisten tuesta Venäjän vallankumouksellisille ei sinällään ole uusi, mutta sen kontekstualisoiminen yhtäältä Solženitsynin näkökulmaan kansojen moraalista vastuusta, toisaalta holokaustia koskeviin syyllisyysnäkökulmien politisoitumiseen 2000-luvulla, muodostavat sen tulkintakehikon, jossa suomalaisten osallisuutta venälaisterroristien toimiin esitellään ja arvioidaan. Ongelmalista on se, että tulkintakehitys avataan lukijalle vasta teoksen lopussa, varsinaisten käsittelylukujen jälkeen.

Varsinaiset kolme käsittelylukua etenevät kronologisesti. Ensimmäinen osa ”Rauhan tyysyksiä” kuvaa, kuinka Suomen suuriruhtinaskunnan alamaiset eri tavoin avustivat venäläisiä vallankumouksellisia terroristeja vuosina 1905-07. Venäläiset löysivät tuolloin turvapaikan pääkaupungin liepeiltä, eteläisen Suomen ja etenkin Karjalankannaksen paikkakunnilta, joissa terrori-iskujen, murhien ja pankkiryöstöjen suunnittelijoita ja toteuttajia piiloteltiin. Suomen alueella he saivat rauhassa kehittää tappavia pommeja, verkostoitua ja kirjoittaa ideologisia tekstejään sekä puhtaasti lomailta. Terroristeilla tarkoitetaan tässä teoksessa kaikkia väkivaltaan turvautuneita ja sitä ideologiassaan mukanaan pitäneitä vallankumousryhmittymiä. Teoksen päähenkilöitä ovat – bolševikkien ohella – sosialistivallankumoukselliset (eserät) sekä maksimalistit, jotka olivat irrottautuneet eserreistä ja pyrkivät ”maksimaaliseen muutokseen”. Noina vuosina eserät olivat vähintään